

ПИЈАНИ ОД РАТНЕ СТВАРНОСТИ

(Александра Јовичић: *Наше мале смрти*, Књижевна радионица Рашић, Београд, 2020)

Већ у пролошкој песми, насловљеној „Апатрид“, мапира се позиција лирског субјекта друге песничке збирке Александре Јовичић. Конфигурација *Наших малих смрти* обележена је децентрираношћу субјекта. Певањем у трећем лицу, које имплицира неутралисање позиције, ситуација изгнанства се у овој песми универзализује. Обескорењеност траје до смрти, а нема гаранције ни за то да ће након смрти испред очију човека-апатрида пући некакав метафизички хоризонт, јер *човек без домовине није ишлица / и не може се винути у зрак*. Измештеност се не може трансцендирати, ту ни метафора тла не помаже. На обзорима песничког текста управо се текстуалност открива као ознака људскости; без могућности творења текста апатрид би био изједначен са животињама које лутају по гудурама. У поезији Александре Јовичић фреквентан је мотив ужареног камења, који може асоцирати на мучеништво; ми, изгнаници, модерни мученици, котрљамо речи, своје идентитетске остатке *док се пијани од стварности / вучемо по ужареном камењу* („Крхотине живота“). Колективност лирског „ми“, дословно дислоцираног, превазилази опсег породице лирске јунакиње и преноси се на читаву улицу, град, људску популацију, флору, фауну и предметност. Као што породица, дословно и фигуративно, тумара по свету, оптерећена одузетим стварима и људима и у потрази за миром и сигурношћу, тако и негдашња професорка лирске јунакиње у очају лута дуж оgrade од бодљикаве жице трагајући за сином, одведеним у рату, у песми „Забрањени град“.

Поезију Александре Јовичић одликује суптилан лирски израз којим се говори о најтежим темама – смрти, страху за сопствени живот, атмосфери рата, и то је стилско, поетичко и тематско позиционирање којим се песникиња поставља насупрот „прогресивним“ савременим поетикама шока и провокације, тривијализације, јефтиног поентирања, немотивисане вулгаризације и релативизације свега и свачега. Поетским изразом свакако наклоњенија традиционалније оријентисаној струји савременог српског песništва, песникиња промишљено и с озбиљношћу третира мучне друштвене теме. Поезија у збирци *Наше мале смрти* семантички је прецизна, евокативна, поетички заокружена, чисто лирске атмосфере, израженог континуитета.

Емигрантска тематика збирке реализована је комбиновањем документаризма и симболизације. Запис, песнички текст је мали, приватни незаборав и историјат, али и колективно и јавно сведочанство. Конфузија идентитета у лирском наративу је формално обележена особеном фокализацијом, приближавањем детињој перспективи, али и дистанцом, оствареном употребом перфекта у ретроспективној лирској нарацији.

Сучељеност детиње перцепције задржане у сећању одрасле жене доводи до непрестане промене позиција и осцилација на плану девојчица/жена. Збирка је сачињена од три циклуса приближно једнаког обима. Детињство, рат и смрт, као централни мотиви, у различитој мери су тематски заступљени у појединим циклусима. У „Крхотинама живота“ тематско упориште је *деџињсџиво које се уморило* („Забрањени град“), у „Маглама“ се експлицитније уводи тема рата, а кад је реч о трећем циклусу, тематска преокупација јасно се види у самом наслову, по којем је и збирка добила назив: „Наше мале смрти“.

У наслову првог циклуса открива се својеврсно аутопоетичко одређење, темељни композициони и тематски принцип Јовичићкине поезије. Доживљајна стварност бива трансформисана у „развијен живот“, испарцелисана сећања дозивају се и текстуално фиксирају у појединачним сегментима рудиментарне лирске фабуле и у песничким сликама. У „Крхотинама живота“ иницијација у свет одраслих претвара се у бег, без могућности успостављања чврстог идентитетског упоришта. Сlike детињства и одрастања којих се грчевито држи егзистенцијално угрожени субјект служе конструисању хронотопа сећања. У лирску атмосферу се дискретно и постепено уводе мотиви рата, избеглиштва и разарања. Одбегли се претварају у сени губећи свој негдањи живот. Лирска јунакиња призива време у ком су заробљене успомене, покушава да фиксира и конзервира доживљајну цикличност сећања: *ја живим њог сџакленим звоном / и ѓроживљавам свеџа неколико наших ѓодина / желеђи да заусџавим време* („Крхотине живота“). Поставши свесна линеарности времена и непоновљивости доживљаја, почуена Лалићевим поетским увидом о убрзању (*да си знао да ће све биђи иђако брзо окончано / шџа би урађо друкчије* – „Крхотине живота“), лирска јунакиња резонује: дозивање у сећању је ефемерног карактера и кратког даха. Поетски субјект налази се пред апоријом: сећања се не могу преселити и материјализовати у новој средини, нити могу бити изгнана из њене свести. Каталогизација је чест поступак у поезији Александре Јовичић и изразито је функционална: набрајање је еквивалентно чувању од заборава, предметност која се пописује служи као сидро којим се поетски субјект може закачити у прошлости. Исцелитељска функција меморисања речи и песме посебно је изражена у песми „Лазарице“, у којој лирски глас жали за обичајем и песмом као изразима родног тла, али и записује речи песме која се у завичају певала.

У песми „Недељни ручак“ колективна несрећа назире се иза породичних проблема, ратна агресија иза хистерије и вике чланова породице, присилно просторно измештање иза приватних даљина и отуђености, а смрт иза празних столица привучених столу у току савремене церемоније недељног ручка, чија се нереализованост открива у низу погодбених реченица. Учесталошћу погодбених конструкција у поезији Александре Јовичић формално и семантички се обележава неизвесност, несигурност, хипотетичност, а у песми „Забрањени град“ немогућност повратка у родно место (*Ако се врађимо у забрањени траг*). Прецизним оцртавањем познатих и присних топонима и деиктичким усмеравањем читаоца стиче се утисак да субјект у лирској садашњости посматра простор забрањеног а блиског места.

Лирска јунакиња у сваком се циклусу обрађа фигурама које су пресудно утицале на формирање њене свести. Она је политички освешћена, свесна је своје маргиналне

позиције и немоћи, али под утицајем узорне особе из детињства, образоване и храбре песникиње, успева да задржи унутрашњу аутономију. У песми „Писмо“ реализован је поетички феномен који подсећа на прустовско афективно сећање; једна олфакторна сензација, мирис мошуса, асоцира на професорку која се доживљава као хероина. Позиција лирског субјекта је ослабљена, она не може приступити сфери одлучивања, инстанце друштвене и политичке моћи апсолутно су ван њеног домаћаја, али себе може заштитити духовним повезивањем с другима.

Други циклус збирке значењски је слојевитији, а у великом броју песама лирски субјект је имперсонализован. Песме „Предграђа“ и „Смог“ обележене су лирским портретисањем, урбаним пејзажима, лирском дескрипцијом, социјалним мотивима и амбијентом који се умногоме разликује од хронотопа сећања развијеног у првом циклусу. Осећање узнемирености и утамничености транспоновано је у хронотоп пута у песми „Возови“: *У кујџеима ушамничена / Сива несрећна лица*. У песми „Клетва“ нагло променом тона и перспективе начињен је својеврстан рез. Многе песме збирке *Наше мале смрти* дијалогично су структурисане, што је и формално обележено употребом курзива. Стихови упућени киши у поменутој песми лирској јунакињи служе да пребегне у онирички простор. У сегмент посвећен киши инкорпорисан је и мотив равнодушне родне груде која је персонификована. Ни погледом ни речима не препознајући лирску јунакињу као сопствени изданак, родна грудa се испоставља осамостаљеном и отуђеном, док посвећивање лирских сегмената киши може имплицирати потребу за спирањем, ритуалним чишћењем. Индиферентност као обележје је на родну земљу пренето са центара моћи, док осећање обескореењености потиче од лирске јунакиње. Овај семантички механизам замене на релацији спољашње/унутрашње примењен је и у развијању мотива авети, духова умрлих предака, који се наизглед материјализују у спољашњости, а заправо су присутни тек у свести лирског субјекта.

Природа, поготово флорални мотиви, чине засебан тематски комплекс Јовичићкине поезије, неодвојиво испреплетен с мотивима разарања. Пред очима лирског субјекта песме „Трава“ као да се одвија филмска трака. Утешност и помирљивост природе, која све изједначава, нивелишуће дејство траве која расте преко гробова еквивалентно је поруци сликовне представе *Danse macabre*. Сем тога, пустошење се и ван ратног контекста често испољава као инхерентно својство природе. Мотив магле присутан је и у ауторкиној првој збирци и симболизује неразјашњено нестајање, сабласну невидљивост, језовиту загонетност. Лирска јунакиња песме „Магла“ мистериозно је одсутна током зиме, при чему постоји довољно семантичких сигнала да се закључи да је женска особа била близу смрти, и то искуство ју је радикално променило. Лирски субјект је лечи речима, читајући јој поезију, призивајући терапеутско дејство речи и поезије. Песмом „Буђење“ отвара се поље позитивног перспективизма, које у збирци *Наше мале смрти* није потенцирано. Лирски глас исказује срећу због враћања у живот неименоване јунакиње, позитивне конотације везујући за добробит ближње. Патинирана, старинска социјалистичка утопијска атмосфера дневне собе и поподневног боравка крај телевизора далеко је од идеалне породичне ситуације, али у односу на стање расељености делује и те како идеалистично. У мрачнијој алтернативи

овог текста, песми „*Body Snatcher*“ из трећег циклуса, песникиња варира тему повратка из мртвих, уводећи топос живог леша.

Песмом „Зло“ затвара се други циклус и истовремено тематски уводи у завршни, по коме је читава збирка именована. Функционална понављања и употреба онома-топеје, лапидарност и јасна, поражавајућа поента доприносе томе да ова кратка и концизна песма веома ефектно делује на читаоца. Зло је дефинисано као темељна и универзална антрополошка категорија, људи наизменично чине и трпе зло. Зло је доведено у везу са заточеношћу и мамурлуком, оним истим чудним и хипнотишућим мамурлуком који доводи до тетурања под теретом мучне свакодневице: *у овој кући-ји / живе мамурни људи*. У трећем циклусу основни мотив збирке је конкретизован, а дијалогичност, већ споменута као једна од основних одлика Јовичићкине поезије, најизраженија је кроз оглашавања *оне сџиране*. У песми „Основни мотив“ смрт је и експлицитно оглашена као централни, опсесивни мотив. Архаични предачки глас *с оне сџиране* објашњава смисао обреда, а гробни пејзаж праћен је горком иронијом и релативизацијом. Фолклорни мотив зидања у темеље развијен је у песми „Арханђел“, при чему лирски глас иронично коментарише постојаност камене грађевине, што кореспондира с посветом прве збирке *Луџања*. Посветом *Оцу умесџо сџоменика* привилегује се постојаност речи а не камења, па ни оног ужареног под ногама. „Понављање истога“ илуструје се интимном лирском ситуацијом (*И са џригесеџи и кусур / Оџеџи сџаваш у изнајмљеној соби*), али и инвертованим фолклорним лирским паралелизмом између човека и природе, у чијем је исходишту пропадљивост. Кад је о завршном циклусу реч, посебно треба истаћи три песме мотивски везане за живот и стваралаштво поетички узорног писца. Песме „Писцу“, „Растанак“ и „Малигни цвет“ мотивима мансарде, француског хлеба, улице, Холокауста, рака плућа, цигарете, недовршеног дела, Дубровника, као и асоцијацијом на приповетку „Енциклопедија мртвих“, егзистенцијалним ситуацијама расељености и губитка оца, које повезују лирски глас и писца, дакле, вештим преплитањем референцијалних и интертекстуалних веза, упућују на нашег чувеног писца, а Срђан В. Тешин, уредник издања, већ је указао на значај који за лирски свет Александре Јовичић има фигура Данила Киша.

У поезији Александре Јовичић колективни центар фигурира као метафора за свет, лажно уточиште, место за спас које изневерава. Лирски субјект рекреира нестали свет асоцијативним умрежавањем развијених песничких слика, покушавајући да речима фиксира садржаје своје свести. То је лирски свет у коме је умрла блиска особа *жрџива завере и колекџивне џараноје*, што је у ситуацији расељености и ратних немира на више нивоа тачно. *Чесеџо џожелим да се убијем и друџим данима, / али највише недељом / јер недељом највише џаџим / збоџи џоџа џџо нико више није сређан* – завршни стихови песме „Недељом“ и збирке *Наше мале смрџи* рефлектују патњу, која ескалира у суицидалним мислима, а због тога што се никад више не може поновити једно мирно и безбрижно недељно поподне. Немогуће недељно поподне последица је расутости и прекинутог континуитета, а израз дубоко трауматичних искустава субјекта. То неоствариво недељно поподне лирска јунакиња артикулише као осуђено на неприпадање и измештеност, баш као што је и она сама.